

Bir Romancının Gözüyle Ortadoğu'yu Şekillendiren Milletler ¹**Kemal TİMUR**

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
kemaltimur@hotmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-3116-7087>

Öz

Amin Maalouf Doğunun Limanları romanının baş kahramanı olan İsyân ile 1976 tarihinde Paris'teki bir metroda tanışmıştır. İsyân, annesi Ermeni olan bir Osmanlı prensidir. Müslüman olan İsyân bir Osmanlı prensi olduğu halde bir Yahudi olan Clara ile evlenir. İsyân'ın üyesi olduğu Fotoğrafçılık Kulübü, Özgürlük Örgütü ve PAJUW gibi örgütler, hep barış için çalışırlar. İki Dünya Savaşında, Filistin ve Lübnan'da çıkan bölünmeler arasında İsyân ve çevresindekiler hep birleşme mesajları verirler. Ayrıca Ortadoğu'daki olaylara üstü kapalı çözüm önerileri de sunarlar. Tüm kitap boyunca kimliklerin önemli olmadığı da vurgulanır. Roman, aidiyetlere, insan ayırımına dair ne varsa hepsine bir isyan içerir. Ortadoğu haritasını oluşturan önemli milletler bir elin beş parmağı ile ifade edilir ve bunların başında da Osmanlı'nın torunu olan Türkler gelir. Diğer dört millet ise Araplar, İsraililer, Ermeniler ve Rumlardır. İşte bu makalemizde tüm bu konular ayrıntısıyla irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Amin Maalouf, Ortadoğu Milletleri, Doğunun Limanları, Türkler.

Through the Eyes of a Novelist Nationalities**Shaping the Middle East****Abstract**

Amin Maalouf has met with İsyân, who is the protagonist of Doğunun Limanları novel, in 1976 in the metro in Paris. İsyân , whose mother is Armenian, has been an Ottoman prince. Although İsyân has been a Muslim Ottoman prince, he has married with Clara, who is Jewish. İsyân has been the member of Club of

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 17.02.2020 / 14.04.2020

Künye Bilgisi: Timur, K. (2020). *Bir Romancının Gözüyle Ortadoğu'yu Şekillendiren Milletler*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (1), 179-194. DOI: 10.33437/ksusbd.690228

Photography, Freedom Organisation and organisations such as PAJUW and all of these organisations have worked for peace. In the World War II, İsyân and his friends have given unity messages despite the divisions between Palestine and Lebanon. Also they have presented implicit solution offers about the events in Middle East. Throughout the whole book, it has been emphasized that the identities have't been significant. The novel have a riot against belongings and human distinction. The significant nationalities, that have constituted the map of Middle East, have been stated with five fingers of one hand and the Turks, the grandson of Ottoman, have come first. The other four nationalities have benn the Arabs, the Israelis, the Armenians and the Greeks. In this article, all of these subjects will be examined in detail.

Keywords: Novel, Amin Maalouf, Middle East Nations, Ports of the East, The Turks.

Giriş

1949 Lübnan doğumlu olan Amin Maalouf, çok iyi bildiği Asya ve Akdeniz kültürlerini, tarihini ve yaşantısını eserlerinde başarıyla sergileyen ve dünya çapında tanınan ünlü bir yazardır. Birçok başarılı romanıyla ödüller almış ve eserleri, önemli dünya dillerine çevrilmiştir. Maalouf, Doğunun Limanları adlı eserinde ise Ortadoğu coğrafyasında yaşanan trajik olayları bir gazeteci ve romancı gözüyle kaleme almış ve önemli mesajlar vermiştir.

Medeniyetlerin Beşiği Olan Ortadoğu

Yeni bir yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında bulunduğumuz bugünlerde uygarlıklar ve kültürler beşiği olan Ortadoğu, gerek sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği ve bolluğu, gerek üç kıtanın kavuşma noktasındaki konumunun sağladığı stratejik önemi sebebiyle, -tarihin her döneminde olduğu gibi- yine bütün dünyanın ilgisini üzerinde toplamaya devam etmektedir. Ortadoğu coğrafyası, yaklaşık yüz yıldır sorunlar yumağı haline gelmiştir. Bu topraklarda Osmanlı otoritesinin kalkmasıyla oluşan boşluk, bugün hâlâ doldurulamamıştır. 19. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunan Ortadoğu, günümüzde belki de dünya coğrafyasının en karmaşık, en sorunlu ve aynı zamanda en önemli bölgesidir. 20. yüzyılın en büyük değeri haline gelmiş olan petrolün yüksek miktarda çıkarılmasıyla büyük önem kazanan Ortadoğu, yüzyılın başından bu yana dünyanın en istikrarsız, en kanlı bölgelerinden biri haline gelmiştir. Savaş, terör, işgal, katliam, baskı ve soykırım gibi kelimeler adeta Ortadoğu halkının günlük hayatının bir parçası haline

gelmiştir. Her ne kadar Ortadoğu'yu etkileyen güçlerin sınırları çok geniş bir coğrafyayı kapsıyor olsa da, özellikle 1948'de bölgede bir İsrail Devleti'nin kurulması ile birlikte Kudüs ve Filistin toprakları Ortadoğu sorununun merkez noktası haline gelmiştir. Müslümanların, Hıristiyanların ve Yahudilerin kutsal mekânlarını barındıran bu topraklarda huzursuzluk, hâlâ sürmektedir.

Ortadoğu'da Bir Elin Beş Parmağı Olan Milletler

Ortadoğu'da, birçok millet, din ve kültür olmakla birlikte, Amin Maalouf'un bir elin beş parmağı olarak vasıflandırdığı Türkler, Ermeniler, Araplar, Rumlar ve İsraililer, zaman zaman bazı konularda anlaşamamaktadırlar. Anlaşamadıkları konular, ara sıra gündeme gelmekte ve sürtüşmelere neden olmaktadır. İsraililer ile Filistinli Müslümanlar arasında ise, savaş hâlâ devam etmektedir. İşte Amin Maalouf'un *Doğunun Limanları*² adlı romanındaki olaylar daha çok bu topraklar üzerinde geçer. Romanın başlangıcı ise, Osmanlı Devleti padişahlarından Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine dayanır.

Olaylar, Hadiseler, Yorumlar

Amin Maalouf, romandaki vakayı anlatan *İsyan* adındaki kahramana, 1976 Haziran'ında Paris'te bir metroda rastlar ve uygun bir ortamda romandaki olayları ondan dinler (s. 7). Yaşadıkları bölgeye hükmeden bir ailenin çocuğu olan İsyan, tıp tahsili yapmak için o dönemlerde Paris'e gelmiştir (s. 13). Hayatı doğumundan yarım yüzyıl önce başlamıştır. Bu durumu İsyan şu şekilde dile getirir: "Asla ziyaret etmediğim bir odada, Boğaziçi kıyısında. Bir felâket oldu, bir çığlık atıldı, bir delilik dalgası yayıldı ve hiç durmadı. Öyle ki dünyaya geldiğimde, yaşamaya çok eskiden başlamıştım. İstanbul'da bazı olaylar olmuştu. O günü yaşayanlar için vahim, bizler için sıradan bir olay. Bir padişah hal edilmiş,

---

² *Doğunun Limanları*, Amin Maalouf, Çeviren: Esin Talû-Çelikkan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996. Makaledeki sayfa numaraları romanın bu baskısına aittir.

yerine yeğeni tahta oturmuştu.³ Babam bundan en az yirmi kez bahsetti; isimler, tarihler verdi.”⁴ (s. 17).

Aslında burada İsyân, hayatının doğumundan yarım yüz yıl önce başladığını söyleyerek kendisinin bir mirasın temsilcisi olduğunu daha romanın başında belirtir. Romanın sonunda anlaşılacaktır ki gerçekten İsyân, yaklaşık altı yüz yıl varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin ve mirasının temsilcisidir. Ayrıca Ortadoğu'daki birçok “sırrın” kendinde toplandığı bir şahsiyet konumundadır.

İncelediğimiz bu eserde, yazarın özellikle birkaç noktada önemli vurgulamalar yaptığı dikkat çekmektedir. Bunların başında, Türk kahramanlara önemli roller biçilmesi gelmektedir. Bunu en güzel biçimde İsyân'ın şahsında görmek mümkündür. Eser boyunca silik bir şahsiyet sergileyen İsyân, içe dönük bir kahraman olmasına rağmen romanın odağındaki şahsiyettir. Konuşma, hâl ve davranışları, Ortadoğu problemlerinin sebep ve çözümüne parmak basar.

Bu kısa bilgilerden sonra şimdi de yazarın roman boyunca ifadeye çalıştığı Türk unsuru ile diğer milletlerin Ortadoğu'daki rollerini eserdeki kronolojik sıralamaya tâbi kalarak kısaca izaha çalışalım:

1. İsyân'ın babası, onun devrimci olmasını isterken o, aklını yitirmiş büyükannesi İffet'ten dolayı psikolojiye ve nörolojiye meraklı olduğunu söyler. Babasının istememesine rağmen okula devam eder. İyi bir eğitim alır ve başarısından dolayı 1937 yıllarında ismi gazetelerde duyulur. Kanaatime göre İsyân, büyük annesinin hastalığı gibi Osmanlı Devleti'nin de hasta olduğunu düşünür ve bu hastalığı tedavi etmek ister. Bu hastalığın tedavi yollarını ise, kendi

³ Burada bahsedilen padişah Sultan Abdülaziz'dir. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, intihar etmesi, öldürülmesi gibi konular, birçok tarihçi tarafından tartışılmış; ancak intihar mı, tertiplenmiş bir cinayet mi olduğu konusunda kesin bir karara varılamamıştır. Bu konuda Ord. Prof. Enver Ziya Karal: “Üç aylık süren Sultan Murat devrinde, kimse muradına nail olamadı. Devir, facia ile başladı, facialarla devam etti ve facia ile son buldu. Abdülaziz'in, ölümü veya intiharı, Serasker Hüseyin Avni Paşa ile bazı nazırların katledilmesi, nihayet Sultan Murat'ın çıldırması ve tahttan indirilmesi, trajedi romancılarını bile şaşırtacak olaylardır.” diyerek durumun vahametine işaret eder. (Karal, Enver Ziya, “Osmanlı Tarihi” Islahat Fermanı Devri (1861-1876), Cilt 7, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Beşinci Baskı, Ankara 1995, s. 367.)

⁴ Bu konularla ilgili daha geniş bilgi için şu eserlere de bakılabilir: Mehmet Memduh, “Mirat-ı Şuunat”, İzmir, 1328.; Ahmet Midhat, “Üss-i İnkılap”, İstanbul 1294.; Ahmet Cevdet Paşa, “Tezâkir I-IV” Yayınlayan: Cavit Baysun, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986; Mahmut Celalettin Paşa, “Mir'at-ı Hakikat, İstanbul 1326; Öztuna, Yılmaz, “Devletler ve Hanedanlar I-V” Ankara 1996.; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Sultan Abdülaziz Vak'asına Dair Vak'anüvis Lütfi Efendi'nin Bir Risalesi”, Belleten, Cilt VII, Sayı 28, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943, ss. 349-351.; Kabacalı, Alpay, “Türkiye'de Siyasal Cinayetler”, Alpay Kabacalı Altın Kitapları Yayınları, İstanbul 1993.

ülkesinde değil; Batı ülkelerinde arar. Nasıl ki Tanzimat Dönemi'nde Osmanlıların Batı'ya açılan ilk kapısı Fransa ve Paris olmuşsa ve ilk aydınlar Paris'e gitmişlerse İsyân da tıp eğitimi için Paris'e gider ve orada tıp tahsiline başlar. Burada tıp tahsilini yapmaya çalışırken istemediği halde birden kendini "Direniş" örgütünün içinde bulur. Buradan da anlıyoruz ki Osmanlı Devleti istemese de o dönemde Ortadoğu ve Batı'daki bütün olayların odağında bulunmuş ve bu bölgedeki dengeler Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla bozulmuştur. Dengelerin tekrar kurulması için Ortadoğu'daki bütün milletlerin hastalığının giderilmesi gerekmektedir. Bu ise Batı'daki ilim ve teknolojinin alınması ve hayata geçirilmesi ile mümkündür. Romana baktığımızda da İsyân, tıp tahsilini Ortadoğu'daki bir ülkede değil birçok gelişmenin merkezi olan Paris'te yapar.

2. İsyân'ın duruşu, tavırları, Osmanlı Devleti gibi ağır ve durgundur. Paris'e gidip Montpellier'de tıp fakültesine kaydını yapar. Madam Berroy adındaki bir kadının evinin çatısındaki yeri kiralayarak orada sakin bir hayat sürerken kendini birden "Direniş" örgütünün içinde bulur. Bir gün Bertrand adındaki bir şahıs evine gelerek onu direniş hareketine kaydeder ve savaş haberleri verir (s. 53). Onun milliyetçi tavırları İsyân'ın hoşuna gitmez ve bu konularda farklı düşündüğünü açıkça belirtir. İsyân, ataları olan Osmanlıların da birçok milletin topraklarında yıllarca hüküm sürdüğünü; ancak hiçbir zaman ırk ve din farkı gözetmediklerini vurgular: "Ben yüzyıllar boyu işgallerin yapıldığı bir yöreden geliyordum ama işgali yapanlar atalarımıydı, yüzyıllardır Akdeniz Havzası'nı işgal etmişlerdi. Buna karşılık ırk düşmanlığı nedir bilmezlerdi. Babam Türk, annem Ermeni. Kıyamın tam ortalık yerinde, el ele tutuşabildilerse, nefreti reddetmede birleştikleri içindi. Bu husus, bana da miras kaldı. Benim vatanım işte bu." (s. 54).

3. Yine Amin Maalouf, burada İsyân vasıtasıyla mesajlar vermeye çalışır. İsyân yukarıdaki sözleri söylediği dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllardır. Bu savaşlar, her ne kadar büyük devletlerin ekonomi savaşları gibi görünse de ırk ve din de önemli rol oynamıştır. Bunları eleştirirken, Osmanlı Devleti'nin yapısını örnek gösterir. Onlar da yıllarca birçok millete hükmetmişler; ancak hiçbir zaman ırk ve din düşmanlığı yapmamışlardır. Bunu o dönemde çözüm önerisi olarak etrafındaki kişilere hep anımsatır İsyân. Bu birleştirici olan özellik ataları olan Osmanlılardan miras kalmıştır. Gerçekten İsyân'da, roman boyunca bu birleştirici özellik ve sakinlik hep görülür.

4. İsyân, yine örgüt dolayısıyla evinden ve okulundan belli bir süre ayrı kalmak zorunda kalır. Tekrar döndüğünde, ününün yayıldığını ve kendisinden sonra okulda ve çevresinde efsanevi bir kahraman olarak anıldığını görür. Gizli örgütlerin bir toplantısına katılır ve orada bulunan foto muhabirleri, İsyân'ın resmini çekerler. Progres gazetesinin ilk sayfasında onun da resmi çıkmıştır (s.

68-72). Burada da yine mensup olduğu aileden dolayı istemese de her tarafta dikkat çeker ve kendini olayların içinde bulur. Bu olaylarda fazla bir etkinlik göstermediği halde hemen her tarafta ün kazanır. Bütün gazeteciler onu -geçmişteki gücü hatıralarda kalan Osmanlı Devleti gibi- merakla takip ederler ve gazete sayfalarına taşırlar.

5. İsyân, büyük umutlar ve hayallerle gittiği Paris'te, eğitimini tamamlayamadan Beyrut'a döner. Eğitimini tamamlayamamasının, Osmanlının Batılılaşma serüvenini tamamlayamadığı ya da bu konuda başarılı olamadığı anlamını taşıdığını da bu arada belirtmiş olalım. İsyân döndüğünde büyük bir kalabalık tarafından karşılanır. Yani burada da meşhur olmuştur (s. 76). Fransa'dan dönüşünden on gün sonra, yetmiş yıl aklını yitirmiş olarak o evde yaşayan babaannesi de vefat etmiştir. Babaannesinin aklını yitirmiş olması, Osmanlının son dönemdeki olaylar içinde boğulup kalan ve aklını yitiren yöneticileri temsil ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla babaannesinin durumundan dolayı tıp tahsiline merak salan ve Paris'e bu niyetle giden İsyân, büyükannesinin hastalığını tedavi edememiştir. Dolayısıyla İsyân da, son dönemdeki birçok Osmanlı padişahı ve bürokrati gibi, iyi niyetle hastalıkların tedavisi için çalışmış ancak işin içinden çıkamayarak büyük annesi gibi hafıza kaybına uğramıştır. Bunlar düşünüldüğünde, Doğunun Limanları romanında, bu olaylarla ilgili hem birçok benzerlik görülmekte hem tarih kitaplarında geçmeyen bazı ayrıntılara yer verilmekte hem de Ortadoğu'daki olaylar için bazı teşhisler ortaya konmaktadır.

6. İsyân kadar olmasa da romanda, olumsuz bir karakter çizen Salem'in de temsil ettiği kesimler vardır. Evde yaşayan İsyân'ın annesi, babası, Nubar, her iki büyükannesi, ablası İffet, hepsi birbirine benzeyip bir uyum içinde oldukları halde kardeşi Salem hem şekilce hem de fikirleriyle bu aileye pek uyum sağlayamaz (s. 38). Kötü karakterli olan Salem, sanki Sultan Abdülaziz'i hal edenleri anımsatır. Sultan Abdülaziz, çevresindeki yakınları tarafından tımarhaneyi andıran ev hapsinde tutulduğu gibi Salem de ağabeyi olan İsyân'ı, bir ara tımarhaneye göndermiştir.

7. Hal edilen Sultan Abdülaziz, ülkesi için hep büyük hayaller kurmuş, çalışmış, çabalamış ve son anlarında -romanda bahsedildiği gibi- melankolik tarzda bir hayat sürmüştür. Sonrasında ise odasında el damarları kesik bir şekilde kanlar içinde vefat etmiştir. Babasını bu durumda gören İsyân'ın büyükannesi İffet, şok geçirerek aklını yitirmiştir. Olayların çözümü için Sultan Abdülaziz'in yerine getirilen V. Murat üç ayın içinde akli dengesini kaybetmiştir; tıpkı İsyân'ın olaylara çözüm bulmaya çalışırken akli dengesini yitirmesi gibi...

8. Sonraki zamanlarda Salem, milletvekilliği ve bakanlık görevlerinin de etkisiyle kısa sürede zengin bir iş adamı olur. Ancak neticede zenginliği ile beraber itibarını ve hayatını da kaybetmiştir. Cenazesi, yıkılan evlerinin altında

bulunmuştur. Sultan Abdülaziz'i görevden alanlar da sonraki süreçlerde Salem'in durumuna düşmüşlerdir.

Evlilikler, Mekânlar, Cenaze Törenleri ve Yorumlar

Şahıslarla ilgili bu bilgilerden sonra biraz da romandaki evlilikler, mekânlar ve cenaze törenlerini irdeleyelim:

1. Amin Maalouf, Acem asıllı Kitabdar ile İffet'in zoraki evliliğine önemli bir işlev yükleyerek, romanda var olduğunu ifadeye çalıştığımız fikrî boyutun ilk adımını atar. Burada tarih boyunca Osmanlılar ile İranlıların pek anlaşamadıklarına vurgu yapıldığına da dikkatleri çekelim. Ayrıca Amin Maalouf'un, Ortadoğu'da beş elin parmağı saydığı milletler arasında Fars ya da İranlıları dahil etmemesi de dikkat çeken bir husustur. Bu evlilik ve yeni kurulan ailenin yaşadığı mekân, eserde önemsiz bir hadise ve cansız bir dekor unsuru olmaktan öteye giderek, roman kahramanları gibi belirli bir düşünceyi ifade eden bir varlık olur. Evlilik ve sonrasında yaşanan olaylar, dışarıdaki kargaşa hali ve ev içindeki sükûnet, bu mekâna gelip gidenler, Osmanlı unsurunun bölge barışı için ne anlam ifade ettiğini bütün çıplaklığıyla ortaya koyar. İffet, babası Sultan Abdülaziz'in ölüm manzarası karşısında şok geçirerek aklını yitirdikten sonra sarayın Acem asıllı doktoru psikolog Kitabdar ile zoraki evlendirilir. (s. 17-20). Bu ilk ve zoraki evlilik, farklı milletlerden olan insanların yaklaşmasını sağlayan romandaki ilk birleşmedir. Bilindiği gibi romanda önemli işlevleri üstlenen İsyân'ın babası, bu aklını yitirmiş anne İffet ile Doktor Kitabdar'ın hoş karşılanmayan oğludur (s. 21).

2. İsyân'ın babası ile Ermeni asıllı Cecile ise, 1914 tarihinde tam savaş başlamadan önce görkemli bir düğünle Dağ kasabasında evlenirler. Romandaki bu ikinci evlilik, Acem olan Kitabdar ve Osmanlı Prensi İffet'in evlilikleri gibi, yine farklı milletleri temsil eden insanların birleşmesinden oluşur. İsyân'ın babası bir Osmanlı prensi, evlendiği kadın ise sevdiği ve kendisi gibi resim sanatıyla uğraşan ve bir Ermeni olan Nubar'ın kızıdır. Yani romandaki ikinci evlilik de birleştirici mesajlar verir. Maalouf, burada da Ortadoğu'daki olaylara dikkatleri çeker. Yıllarca beraber yaşayan bu milletler arasında tarih boyunca sevgiler ve evlilikler yaşanmıştır. En karışık dönemlerde bunlar olduysa günümüzde de Ortadoğu'daki milletlerin dostça yaşayabilecekleri hatta evlenip beraber yaşayabilecekleri mesajını verir. Bunu da ayrı bir çözüm önerisi olarak algılamak mümkündür.

3. Bu düğündeki binlerce davetli arasında Ermeni asıllı olan Dağ Valisi Ohannes Paşa da bulunur. Bir konuşma yapan Paşa, İmparatorluk topluluklarından Sultanın yüce elinin beş parmağı olan Türkler, Ermeniler, Araplar, Rumlar ve İsraililer arasında yeniden kurulmuş olan kardeşlik hakkında bir nutuk atar ve uzun uzun alkışlanır (s. 29-30). Düğünün yapıldığı tarihlerde

Osmanlı Devleti dağılmış durumdadır. Ancak yine de Ortadoğu'daki bütün unsurlar Osmanlı ailesine mensup olan bu hastalıklı, aklını yitirmiş, ahlâken de eski durumunu yaşayamayan aileye sahip çıkarlar ve saygı duyarlar. Maalouf'a göre, devlet dağılma durumunda olsa da eskiden gelen bir büyüklüğe Ortadoğu'daki bütün milletler, saygı duymaktadırlar. Ya da yazar böyle görmek istemiş ve bu arzusunun da romanında bu şekilde dile getirmiştir. Ayrıca Ortadoğu'daki olayların çözümünde Osmanlı'nın torunları olan Türklerin barış için önemli görevler üstlenmeleri istenmektedir. Yani Türkler, Ortadoğu'daki karışıklıkların çözümünde kilit durumundadır. Bu durum romanın sonunda daha iyi anlaşılacaktır.

4. Ohannes Paşa'nın, Türkler, Ermeniler, Araplar, Rumlar ve İsrailileri bir elin beş parmağı sayması önemlidir. Ayrıca Maalouf, bu milletlerin bir elin beş parmağı gibi birbirlerine destek olmalarını arzularken, yine bu beş parmağın başında Osmanlı Devleti'nin torunları olan Türkleri göstermesi de dikkat çekici ve önemlidir. Bu da gösteriyor ki Amin Maalouf, bu milletlerin barışın tekrar kaynaşmalarının, Türklerin başında bulunduğu bir çalışma ile gerçekleşebileceğini öngörmektedir. Bunu da Ortadoğu'daki olayların son bulması için bir çözüm önerisi olarak sunmaktadır.

5. Romandaki üçüncü evlilik, İsyân'ın kız kardeşi İffet'in, Hayfalı bir Arap olan Mahmut ile olan birleşmesidir. Burada da ırk ve milliyet farkı gözetilmeden evlenme gerçekleşmiştir.

6. Asıl önemli ve birleştirici mesajların verildiği evlilik ve düğün töreni ise, İsyân ile Yahudi asıllı olan Clara'nın evliliğidir. Tabi bu evlilik öyle tesadüfi bir evlilik değildir. Bazı olaylardan sonra gerçekleşir. İsyân ile Clara Direniş Örgütü dolayısıyla tanışılır. İkisi de bölgedeki barışı temin etmek için çaba göstermektedirler. İsyân, Fransa'dan döndükten sonra konferanslar verirken; Clara, kurdukları örgüt ile dergi ve gazete işleriyle uğraşır (s. 90). Sonradan da evlenmeye karar verirler. Clara ile İsyân'ın, nikâhları Paris'te kıyılır. Nikâhtan sonra Beyrut'a dönerler. İsyân'ın babası bu evliliğin şanına layık görkemli bir tören düzenler. Kitabdar ailesinin o güne kadar görmediği geniş bir yemek partisi yapılır. Biri Doğu biri Batı müziği çalan iki orkestra tutar. Davet geniş katılımlı olur. İsyân'ın Mısır'daki eniştesi Mahmut, kız kardeşi İffet, Clara'nın hayatta kalan tek dayısı Stefan katılırlar. Burada Yahudiler ile Müslümanlar arasında oluşan düşmanlıklardan bahsedilir. Bunların giderilmesine dair konuşmalar yapılır. Dolayısıyla bu düğün, aradaki düşmanlık buzlarını bir nevi eritir. Katı bir Müslüman ve Arap olan eniştesi Mahmut, Yahudiler hakkında pek iyi düşünmediği halde bu düğün münasebetiyle iki halk arasında barışma imkânının olabileceğine inancı artar. Bunun ilk işareti olarak da Mahmut ile aşırı bir Yahudi olan Stefan tokalaşır ve barış mesajları verirler (s. 99-102).

7. İsyân ile Clara için bir de Hayfa'da bir düğün merasimi tertiplenir. Bunu en çok Clara'nın üye olduğu PAJUW⁵ örgütü istemiştir. Yahudiler ve Araplardan oluşan bu örgütün üye sayısı o zamanlarda yirmi kişi civarındadır. Toplantıyı düzenleyenlerden biri olan Naim, bir konuşma yapmış ve konuşmasının birçok yerinde bu birleşmeyi önemseydiğini belirtmiştir. Bu törenin örnek alınacak bir olay olduğunu vurgularken aşklarının kin ve nefretin giderilmesine büyük hizmet edeceğini de anımsatmıştır (s. 103).

8. Yıl 1946. Başta İsyân olmak üzere dünya barışı için çalışan bu gençler, korku ve endişe içinde eğlencelerine devam ederler. Diğer yandan doğuda bir fırtınanın ayak seslerinin geldiğinin de farkındalar. Dolayısıyla bu gençler bunu durdurmak için bir çaba içine girerler. İsyân konuşmasının bir yerinde konuya şu cümlelerle değinir: "Bütün dünya, Araplar ile Yahudilerin yıllar boyu, hatta yüzyıllar boyu birbirlerini öldürmelerini bekliyordu, herkes bir karara varmıştı. Biz ikimiz dışında! Biz, bu anlaşmazlığı önlemek istiyorduk, aşkımızın simgesinin "bir başka yol" olmasını istiyorduk." (s. 104).

9. Sonraki zamanlarda bu iki genç, İsyân'ın babasının evine yerleşirler. Bölgedeki savaşlardan dolayı İsyân ile Clara, farklı bölgelerde, birbirinden ayrı yaşarlar. Nadya isminde bir kızları olur. Bu arada İsyân, babasının cenaze töreninde güneş çarpması sonucu hafıza kaybına uğradığından tımarhaneye konmuştur. Savaştan dolayı tımarhane kapıları açılır ve İsyân da oradan firar ederek eşi Clara ile buluşmak üzere Fransa'ya gidecektir. Yolda giderken konaklarının yandığını görür. Geri dönerek kırk odalı olan evlerinin anahtarlarını yanına alarak oradan uzaklaşır. Fransız elçiliği vasıtasıyla Paris'e gider. İsyân, daha önceden Clara'ya, adresini bildirmeden 20 Haziran öğle vakti, evlenirken altında buluştukları Horloga rıhtımının iki kulesi arasında, Pazar günü buluşmak istediğini mektupla bildirmiştir. Onların bu buluşmalarını takip eden gazeteci Amin Maalouf ise, olanları öğrendikten sonra sabaha doğru onunla vedalaşarak ayrılır. Ancak Clara'nın randevu yerine gelip gelmeyeceğini de merak eder. Bir dürbün de alarak nehrin öbür tarafında, buluşacakları saati bekler ve onları uzaktan izler. Randevu saatinde Clara gelir ve iki sevgili sarmaş dolaş oradan uzaklaşıp kayıplara karışırlar ve roman da böylece biter (s. 157-167). Dolayısıyla bu ikili, Ortadoğu'nun bütün sırlarıyla birlikte kayıplara karışmış olurlar. Çünkü şifre sayılan kırk odanın anahtarları da İsyân'da saklıdır. Bu olaya sonraki satırlarda tekrar değineceğim.

10. Diğer yandan bu birleşmeyi isteyen ve merak eden Amin Maalouf'un, her şeye rağmen Ortadoğu'da barışın sağlanması konusunda umutlu olduğu görülmektedir. Romanın bu şekilde bitmesi de tesadüfi değildir kanaatindeyim.

---

⁵ Palestine Arab and Jewish United Workers (Filistin Arap ve Yahudi İşçiler Birliği) anlamına gelmektedir.

Bir Osmanlı prensi olan İsyân, barış adına çalışan ve bir Yahudi olan Clara ve diğer milletlerden olan kahramanlar, roman boyunca Ortadoğu'daki milletlerin birleşmelerini isterler. Bütün bunlara rağmen savaşlar devam eder. İsrail Devleti kurulur. Araplar ile İsraililer yıllarca savaşır. Günümüzde de İsrail ile Filistin savaşı devam etmekte ve bütün dünya güçlerini etkilemektedir. Rumlar ile Türkler, Türkler ile Ermeniler arasında savaş olmasa da zaman zaman tatsızlıklar olmaktadır. Kısacası bu romandaki kahramanlar, bütün çalışmalarına rağmen başarılı olamamışlardır. Ama Amin Maalouf, romanın sonunda Osmanlı prensi İsyân ile Yahudi kızı Clara'yı buluşturarak, Ortadoğu'daki karışıklıkların durması ve huzura kavuşması için Türkler ile İsraililerin İsyân ile Clara gibi sarmaş dolaş olarak evlenmelerini arzulamaktadır. Bunun gerçekleşmesi zor da olsa Amin Maalouf, bunu temenni olarak arzulamaktadır. Ayrıca bunun gerekli olduğunu ve Ortadoğu'daki karışıklıkların son bulması için bir çözüm önerisi olarak dikkatlere sunmaktadır.

Romanda, düşün törenleri ve evlilikler yanında, iki cenaze töreni de Türklerin Ortadoğu coğrafyasındaki rolü açısından oldukça önemli bir işleve sahiptir:

11. İsyân Paris'ten döndükten sonra yaşlı olan babaannesi vefat eder. Belli bir süre sonra da babasını kaybeder. Padişah torunları olan bu iki kişinin cenazesi, -"ülkenin diğer yüksek görevlilerine yapıldığı gibi"- resmi bir törenle kaldırılır. Ayrıca bütün dini cemaatlerin ve grupların temsilcileri ile farklı milliyetlere mensup insanlar davet edilmiş ve hepsi de bu törenlere katılmışlardır. İsyân'ın babasının cenaze töreninde, kalabalıktan adeta mezar taşları görünmez olur (s. 82, 117). Yani Osmanlı soyundan gelen bir insan, cenazesiyle dahi farklı din ve milliyetlerin bir araya gelmesini, bunların bir amaç doğrultusunda hareket etmesini sağlamış olur. Böylece söz konusu cenaze töreni bu bölgede yaşayan insanlar için birleştirici bir fonksiyon üstlenir.

Yine makalemizin aynı başlığı çerçevesinde ifade etmeğe çalıştığımız düşünce, romandaki bazı mekân unsurları vasıtasıyla da yazar tarafından vurgulanır. Romanda Osmanlı hanedanına mensup insanların yaşadığı evler, gerek fizikî durumu, gerek estetik yapısı; gerekse de bu mekânın sosyal statüsü cihetiyle onları diğerlerinden ayıran önemli farklılıklara sahiptir. En başta bu mekân unsurları, eser içerisinde bir anlayışı ifade eden sessiz bir roman kahramanı gibi yer almışlardır. Bunları da birkaç maddede kısaca şu şekilde irdeleyelim:

12. Osmanlı soyundan gelen bu ailenin İstanbul'dan ayrıldıktan sonra ilk yaşadığı mekân Kitabdar'ın Adana'daki evidir (s. 18-21). Kentin merkezinde olan malikâne, kuytu bir yerde ve kerpiçtedir. Lanetlenmiş bu evin, her şeyi farklı olduğu gibi gelen hocalar da hep aykırı tiplerdir. Yüksek duvarları ve bahçesi olan eve, insanlar oradan geçerken görmezlikten gelirler. Bu evde doğan

İsyan'ın babası, okula hiç gitmemiştir. Hep hocalar onun ayağına gelmiş ve okutmuşlardır. Onun Türkçe hocası papaz eskisi bir imam; Arapça hocası, evinden kovulmuş Halepli bir Yahudi; Fransızca hocası, Anadolu'nun bir yöresinde nereden düştüğü belli olmayan bir Polonyalıdır (s. 22). Burada dikkat edilecek olursa, gelen hocalar, var olan düzeni benimsemeyen ve topluma aykırı insanlardır. Ayrıca bu hocaların içinde hiç Türk yoktur. Buradan anlaşılıyor ki Amin Maalouf, Osmanlı Devleti'ni temsil eden bu ailenin millet ve din farkı gözetmediklerine dikkatleri çekmektedir.

13. Varlıklı olan İsyan'ın babası, Adana'daki evde "Fotoğrafçılık Derneği" adı altında bir dernek kurar. Bu derneğe üye olanlar arasında en yeteneklisi bir Ermeni olan Fen Bilgisi Öğretmeni Nubar'dır (s. 23). Dışarıda, Ermeniler ile Türkler arasında çarpışmalar olduğu halde, İsyan'ın babası ile Ermeni Nubar arasında olumsuz bir şey yaşanmaz. Tam tersine gün geçtikçe samimiyetleri artar. Bunlar, dışarıda olup bitenlerle pek ilgilenmezler. Yaptıkları tek şey fotoğraf çekip koleksiyon yapmaktır. Bu resimlerin en eskileri 1901 en yenisi 1909 Nisanına aittir (s. 24). Bu tarihten sonra hiç fotoğraf çekilememiştir. Çünkü dışarıda isyan olmuş, isyancılar Adana'da Ermeni mahalleleri ile birlikte bu evi de yağmalamışlardır. Zaten bu ev Osmanlının Doğudaki güçsüzlüğünü sembolize ettiğinden taştan bir ev değil, kerpiçtendir. Adana'daki evin yıkılması, Osmanlı Devleti'nin doğudaki güç ve kuvvetini yitirdiğini de sembolize etmektedir (s. 24-28).

14. Adana'daki evin yakılıp yıkılmasından sonra bütün aile Lübnan'daki Dağ kasabasına gitmeye karar verir. İsyan'ın babası, Beyrut yakınlarındaki Çamlık Tepe'de, Adana'da terk ettiği eve benzer bir malikâne inşa eder. Adana'dan aileden kalma eşyaları, annesinin mücevherlerini, babasının eski aletlerini, halıları, kasalar dolusu tapu ile fermanı ve çektiği fotoğrafları yerleştirir (s. 30). Romanda bu eşyalardan bahsedilmesi tesadüfi değildir sanırım. Çünkü her eşya birer mesaj verir. Getirilen eşyalar Osmanlının son mirası olduğu gibi, çekilen fotoğraflar da, yapılan haksızlıkları gösteren delillerdir. Ayrıca kasalar dolusu tapular, Ortadoğu'daki bütün milletlerin topraklarının birer resmi belgesi gibi bu ailenin elindedir.

15. İsyan'ın babası ile Ermeni Nubar, Adana'da "Fotoğrafçılık Derneği"ni kurarak birer gazeteci görevi yaparlar. Konuyla ilgili şu çarpıcı cümleleri vermek konuya açıklık getirecektir: "Yeni Kitabdar malikânesinin salondaki büyük duvarına, resimlerden en beklenmedik olanı asılmıştı: Meşalelerin kindar alevleri arasında görülen başları sarıklı, suratları terli isyancıların resmi; bu tuhaf av tablosu, babamın ömür boyu gözleri önünden silinmeyecekti. Yıllar boyu, ziyaretçiler dalga dalga gelip bu yüzlere bakacak, tanıdık bir yüz arayacaktı. Babam da bocalayıp durmalarını uzun süre seyredecek, sonra da "Hiç aramayın, tanıdık bir yüz çıkamaz; bu halktır, bu yazgıdır" diyecekti." (s. 30).

16. Beyrut'taki eve gelenler farklı düşünceleri olan insanlardır. İsyân'ın babası tam bir ihtilâlcidir. Çocuklarının da birer ihtilâlcisi olmasını istemiştir. Onların okula gitmelerine karşı çıkmıştır. Çünkü okulların insanları uysallaştırdığına inanmıştır. Ona göre geleceğin ihtilâlcileri böyle bir yoldan geçemezdi ve sürünün içinde boğulup gidemezlerdi. Bir de gerçek öğretmenler, onlara değişik gerçekleri öğretenlerdir, tezini savunur (s. 34). Osmanlı Devleti'nin başına geçen, son dönemdeki Padişah ya da yöneticilerin hemen hemen hepsi aynı bilgilerle yetiştirilmiş ve aynı hataları yapmışlardır. Bunun için İsyân'ın babası aykırı bir insan olarak farklı şeyler düşünür. Her şeye isyan eder ve oğlu İsyân'ın da bu tarzda yetişmesini arzu eder. İşte Beyrut'taki ev, bu şekildeki aykırı insanlarla dolup taşar. Anlaşılmamış ressam, kadın şairler, Mısırlı yazarlar, şarkiyatçılar onun evini sürekli ziyaret ederler. Çünkü İsyân'ın babasına göre, o güne kadar farklı fikirleri olan kişiler ciddiye alınmadıkları gibi fikirleri de hor görülmüştür. Amin Maalouf'a göre Osmanlı Devleti son zamanlarında farklı resamlara, kadın şairlere, Mısır gibi ülkelerde yetişen aydın kişilerin fikirlerine ve Doğu'yu araştıran şarkiyatçılara kıymet vermediği gibi bunları küçümsemiştir. Onun için Osmanlı soyundan gelen bu Osmanlı prensi bunları eleştirirken, kapılarını, bu tarzdaki sanatçılara açmıştır. Burada da yazar, o güne kadar yapılanları değil de, farklı yöntemlerle Ortadoğu'daki olayların önlenilebileceğini düşünür.

17. Amin Maalouf, kendisi de Lübnanlı olduğundan İsyân'ın Çamlık Tepe'deki kârgir evini bildiğini söyler ve onun anlatmadığı bazı bilgileri de verir. O evin önünden geçen yazar, içeri hiç görmemiştir. O ev hiçbir eve benzemez. Ne tam anlamıyla çağdaş, ne dağ evi, ne de Osmanlı evine benzer. Bütün üslupların karışımı bir evdir. Bu malikâne, iki dünya savaşı arası dönemde, Doğu'nun yüksek sanat ocağı olarak hatıralarda kalmıştır. O evde, konserler, şiir geceleri, fotoğraf sergileri ve her türlü açılışlar yapılmıştır (s. 45). Bu ev aynen Osmanlı Devleti gibi hiçbir eve benzemez. Bütün Ortadoğu'daki milletlerin kültür ve sanat özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca bu Osmanlı evi, doğunun sanat ocağı görevini yıllarca görmüş; ancak ne yazık ki iki dünya savaşında yıkılarak sadece hatıralarda kalmıştır. Yaklaşık altı asır süren bir devlette yıllarca şiir geceleri yani büyük şairler yetişerek sanatlarını icra ettikleri gibi, farklı milletlerin farklı sanatları da yıllarca bu evde bir ressamın sergisi gibi sergilenmiştir. Bu kadar uzun ömürlü olan bir devlette açılışlar da yapılmıştır. Küçük açılışlarla beraber eski çağlar kapatılıp yeni çağlar açılmıştır.

18. İsyân, 1970 yıllarında tımarhaneden kurtulmayı başardıktan sonra Çamlık Tepe'deki bu eve uğrar. Ev yakılıp yıkılmıştır. Yangın da hâlâ sürmektedir. Bir an duraksadıktan sonra eve uğrar ve evin bütün anahtarlarını toplayıp eşi Clara ile buluşmak üzere Paris'e gider (s. 153-156). Evin yanması Osmanlı'nın tamamıyla etkisini yitirdiğine delalet ettiği gibi, manen bu bölgenin problemlerinin çözümünün de onların torunları olan Türklere geçtiğine işaret

eder. Bu yakılıp yıkılan evin kırk odası bulunmaktadır. Bu da Osmanlının yaklaşık kırk civarında farklı milleti yıllarca bir arada yaşattığına işaret eder.

19. Burada İsyân'ın, evin bütün anahtarlarını alması da dikkat çekicidir. Yani Osmanlı'yı temsil eden son malikâne yıkılsa da evin bütün anahtarlarına o sahip çıkar. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ni temsil eden evin bütün anahtarlarıyla beraber adeta Devletin bütün sırları da İsyân'da toplanmıştır.

20. Bir de Amin Maalouf'a göre Ortadoğu'daki bütün olayların sır perdesi Osmanlı torunları olan Türkler ile İsrail devletini kuran Yahudilerde gizlidir. Dolayısıyla Ortadoğu'daki bu sır perdesini Müslüman olan Türkler ile İsrail Devleti'ni kuran Yahudiler aralayacaklardır. Çünkü İsyân, Osmanlının yakılıp yıkılan bu son evinin bütün anahtarlarını alarak sevgilisiyle tekrar buluşup kayıplara karışmıştır. Zaten roman da bu iki sevgilinin buluşmasıyla son bulmuştur.

21. O halde Ortadoğu'nun bütün sihirli anahtarları bu iki millette bulunmaktadır. Bakalım bu sırlı anahtarlar ne zaman bulunacak ya da Ortadoğu'daki milletler İsyân ile Clara gibi ne zaman bir araya gelerek evlenecekler ya da birleşeceklerdir? Amin Maalouf'un bu çözüm önerisi ve isteği ne zaman gerçekleşecek bunu zaman gösterecektir. Lübnanlı bir Hristiyan olan ve Ortadoğu'daki coğrafyayı iyi bilen Amin Maalouf gibi romancı ve aynı zamanda bir gazetecinin dikkatleri bunlara çekmesi önemlidir.

22. Yazımın başlarında da belirttiğim gibi Amin Maalouf, bu küçük; fakat kapsayıcı romanında okuyucuya önemli mesajlar vermek istemiştir. Romandaki olaylar ve geçtiği dönemlerde başta Ortadoğu olmak üzere bütün dünyada savaşlar, olaylar ve değişimler yaşanmaktadır. Romanda, dünyada meydana gelen hemen hemen bütün olaylara, Amin Maalouf ve romanın baş kahramanı İsyân'ın diliyle temas edilmiştir. Bizim tespitlerimize göre bütün olaylarla birlikte romanda asıl verilmek istenen mesajlar, romandaki Ohannes Paşa'nın tabiriyle İmparatorluk topluluklarından Sultanın yüce elinin beş parmağı olan Türkler, Ermeniler, Araplar, Rumlar ve İsraililerin barış ve kardeşçe yaşamalarıyla mümkün olacaktır. Bu mesajlar trajik tarzda Doğunun Limanları romanı ile vurgulanmak istenirken çözüm önerilerine de dikkatler çekilmiştir. Çözüm konusunda olayları yaşayıp anlatan ve bir Osmanlı prensi olan İsyân, yaptıklarıyla hep birleştirici olmuştur⁶. Ortadoğu'daki kanın durması için çözüm

---

⁶ Ferma Lekesizalın da yazdığı makalesinde Doğunun Limanları romanı üzerinde durur ve bu konuda benzer fikirler ileri sürer: “..Maalouf bu romanda yıkıcı tarihsel süreçlerin nasıl işlediğini, insanların hayatındaki olumsuz etkilerini gözler önüne serer. Amacı, romanın kahramanı, Türk bir baba ve Ermeni bir anneden doğan, Beyrut'a büyüyen, gençliğini Fransa'da geçiren ve ileri yaşında tekrar Fransa'ya dönen İsyân'ın, ülkeler ve kültürler arası düşmanlıklar nedeniyle kesintiye uğrayan hayatını ve kaybettiğini

önerileri sunmuştur. Her iki dünya savaşına karşı çıkmıştır. Romanda, Araplar ve İsraililer arasında fazla büyük problemlerin olmadığına temas edilmiştir. İsyân ve Yahudi Clara, bu toplulukların, beraber yaşayacağı mesajlarını, kendi düğün törenleriyle göstermişlerdir.

23. Romanın bütününde de birleştirici olayları görmek mümkündür. Yaşlı Doktor Kitabdar aslen İranlıdır ve bir Osmanlı paşasının kızı İffet ile evlenmiştir. İffet'ten İsyân'ın babası dünyaya gelmiş ve haksızlıklara karşı çıkıp mücadele etmiştir. İsyân'ın babası, arkadaşı ve bir Ermeni olan Nubar'ın kızı Cecile ile hayatını birleştirmiştir. İffet, Hayfalı Arap ve Müslüman olan Mahmut ile evlendirilmiştir.

24. Yazımızın başında da değindiğimiz gibi İsyân, en karışık bir dönemde Yahudiler ve Araplar arasındaki çarpışmaların olduğu bir dönemde evlenir ve bu evlilik törenine Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar davetlidirler. Bu düğündeki her grup, barış mesajları vermiştir. En sonunda İsyân ile Clara her şeye rağmen buluşmuşlardır. İsyân, başından geçen hadiseleri anlatırken hep birleştirici mesajlar verir ve hep barıştan yana tavır koyar. Arkadaşı Bertrand savaş haberlerini verirken milliyetçi tavırlar takınınca İsyân ona itiraz ederek aynı kanaatte olmadığını söyleyerek ataları olan Osmanlıları örnek gösterir.

25. Osmanlı torunları olan İsyân'ın babaannesi ile babasının cenaze törenine bütün dini grupların temsilcileri çağrılır ve hepsi davete katılırlar. Clara ile İsyân âşık oldukları halde mektuplarındaki barış çalışmaları, aşklarının önüne geçer. Bir Yahudi olan Clara ile Müslüman İsyân'ın düğünlerine bütün gruplar davet edilir. Burada Yahudiler ile Müslümanlar arasında oluşan düşmanlıklardan bahsedilir. Bu düğün, bir nevi aradaki düşmanlık buzlarını eritir. Buna paralel olarak romanda işlenen unsurlar da birleştiricidir. Clara ile İsyân'ın düğün töreninde, İsyân'ın babası, biri Doğu biri Batı müziği çalan iki orkestra tutarak bütün katılımcıları ve farklı grupları memnun etmeye çalışmıştır. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki bu romandaki olaylarda yazar, hep barış mesajları vermiş; kendine göre çözüm önerileri sunmuş; Türkler, Araplar, Yahudiler, Ermeniler ve Rumların yıllarca iç içe yaşadıklarını ve birbirlerinin kültürlerine yakın olduklarını romandaki evlilikler ve kullanılan unsurlarla göstermeye çalışmıştır.

26. Bütün bunlarla birlikte Ortadoğu'daki karışıklıklar, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla artmıştır. Çünkü bölge adeta başsız ve babasız kalmıştır. Doğunun Limanları romanında, Ortadoğu'da meydana gelen karışıklıklar bundan dolayı Sultan Abdülaziz'in "hal edilme" hadisesinden başlatılmıştır. Osmanlı Devleti bu

---

sorgulayarak heterojen kültürlere, hoşgörüye, açık sınırlara olan temel gerekliliği gündeme getirmektedir..." (Lekesizalın, Ferma, "Sınırlar Durumlar, Yaşamlar ve Kimlikler: Doğunun Limanları", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 22-2003, ss. 274-275

tarihten sonra da yaşamını sürdürmüştür. Ancak bu tarihten sonra fazla bir gelişme gösterememiştir. Gelen padişahlar içinde sadece Sultan II. Abdülhamit yaklaşık 33 yıl kadar, yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nin ömrünü uzatmıştır. Sultan Abdülhamit'in gitmesinden sonra devlet yaklaşık on küsur yıl içinde dağılmıştır. Dolayısıyla romandaki olayların Sultan Abdülaziz'in hal edilmesiyle başlatılması ve ondan sonra meydana gelen karışıkların gün geçtikçe artması dikkat çekicidir.

27. Son madde olarak şunu da belirtmekte fayda görüyorum. Bu romanda anlatılan olayların, tarihin akışına ne derece uygun olduğu ayrı bir araştırma konusudur. Ancak şu bir gerçek ki, günümüzde de benzer problemlerin devam ettiği Ortadoğu'daki olaylar zincirinin bir kısım değinilmeyen ayrıntılarını, bu romanda görmek mümkündür.⁷

Sonuç

Doğunun Limanları romanının yazarı Amin Maalouf, romanda da ifade ettiği üzere eserin baş kahramanı olan İsyân ile 1976 tarihinde Paris'teki bir metroda tanışmıştır. İsyân, annesi Ermeni olan bir Osmanlı prensidir. Dolayısıyla İsyân, romanın hem başkahramanı hem de anlatıcısıdır. Amin Maalouf ise, sadece sorduğu sorularla onun başından geçen olayları dinleyip kaleme almıştır.

Roman özetle, aidiyetlere, insan ayırımına dair ne varsa hepsine - başkahramanının isminden de anlaşıldığı gibi- bir isyan içerir. İsyân bir Müslüman olmasına rağmen bir Yahudi ile evlenir. Babası bir Osmanlı prensi olduğu halde en iyi arkadaşı bir Ermeni'dir. İsyân'ın da bir kısmına üye olduğu Fotoğrafçılık Kulübü, Özgürlük Örgütü ve PAJUW gibi örgütler, hep barış için çalışırlar. İki Dünya Savaşında, Filistin ve Lübnan'da çıkan bölünmeler arasında İsyân ve çevresindekiler hep birleşme mesajları verirler. Diğer yandan Ortadoğu'daki olaylara üstü kapalı çözüm önerileri sunarlar. Tüm kitap boyunca kimliklerin önemli olmadığı vurgulanır. İsyân, insanların kimlikleri ne olursa olsun hepsini kardeş olarak görür. Ona göre insanlar, ırk yerine kendilerinin birer dünyalı olduğunu hiçbir zaman unutmamalı ve bu inanca göre yaşamalıdır.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa (1986), **Tezâkir I-IV**, Yayınlayan: Cavit BAYSUN, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

---

⁷ Bu yazı hazırlanırken, Amin Maalouf'un "Doğunun Limanları" Romanında Orta Doğu Sorununa Çözüm Önerileri" adlı makalemizden faydalanılmıştır: (Timur, Kemal, "Amin Maalouf'un "Doğunun Limanları" Romanında Orta Doğu Sorununa Çözüm Önerileri", *Türk Dili Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 635, 698-709, 2004).

Ahmet Midhat (1294), **Üss-i İnkılap**, İstanbul.

Kabacalı, Alpay (1993), **Türkiye’de Siyasal Cinayetler**, Alpay Kabacalı Altın Kitapları Yayınları, İstanbul.

Karal, Enver Ziya (1995), **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876), Cilt 7**, Beşinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Lekesizalın, Ferma (2003), **“Sınırlar Durumlar, Yaşamlar ve Kimlikler: Doğunun Limanları”**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 22. ss. 274-275.

Maalouf, Amin (1996), **Doğunun Limanları**, Çeviren: Esin Talû-Çelikkan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Mahmut Celalettin Paşa (1326), **Mir’at-ı Hakikat**, İstanbul.

Memduh, Mehmet (1328), **Mirat-ı Şuunat**, İzmir.

Timur, Kemal (2004), **“Amin Maalouf’un “Doğunun Limanları” Romanında Ortadoğu Sorununa Çözüm Önerileri”**, Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, 635, ss.698-709.

Öztuna, Yılmaz (1996), **Devletler ve Hanedanlar I-V**, Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1943), **“Sultan Abdülaziz Vak’asına Dair Vak’anüvis Lütfi Efendi’nin Bir Risalesi”**, Belleten, Cilt VII, Sayı 28, ss. 349-351.